



НЕПЛАТОСПРОМОЖНІ БАНКИ, ПОРЯДОК ВИЗНАННЯ ТА СУДОВА ПРАКТИКА

Синявська Надія Сергіївна - магістр юридичного факультету КНУ ім. Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

The present research is devoted to promoting a comprehensive scientific research of the procedure for recognizing banks as insolvent and court practice on appealing against such insolvency. The main problems of the banking sector in Ukraine as a result of the large-scale withdrawal of banks from the market are discussed.

Key words: National Bank of Ukraine, Individual Deposits Guarantee Fund, Court Decision, Temporary Administration, Liquidation, Bank

The present research is devoted to promoting a comprehensive scientific research of the procedure for recognizing banks as insolvent and court practice on appealing against such insolvency. The main problems of the banking sector in Ukraine as a result of the large-scale withdrawal of banks from the market are discussed.

Key words: National Bank of Ukraine, Individual Deposits Guarantee Fund, Court Decision, Temporary Administration, Liquidation, Bank

The present research is devoted to promoting a comprehensive scientific research of the procedure for recognizing banks as insolvent and court practice on appealing against such insolvency. The main problems of the banking sector in Ukraine as a result of the large-scale withdrawal of banks from the market are discussed.

Key words: National Bank of Ukraine, Individual Deposits Guarantee Fund, Court Decision, Temporary Administration, Liquidation, Bank

У банківських правовідносинах банки можуть бути проблемними, неплатоспроможними, а їх належність до тієї чи іншої категорії впливає на можливість реалізації прав та виконання ними обов'язків. До актуальних питань банківського права неодноразово зверталися у своїх працях науковці, але, незважаючи на це, суспільні відносини у банківській сфері все ще потребують подальших практичних досліджень. Особливо це стосується здобуття банком ознак неплатоспроможності та початку ліквідаційної процедури. Дані правовідносини отримали назву «банківські правовідносини неплатоспроможності», якими, на нашу думку, є врегульовані нормами закону суспільні відносини щодо взаємодії учасників банківської

системи, що мають взаємні кореспондуючі права та обов'язки, за допомогою яких реалізують відновлення платоспроможності банку або визнання його неплатоспроможним. Актуальні практичні питання цих відносин Усе ще залишаються поза увагою науковців, хоча окремі їх аспекти розглядаються в працях О. П. Орлюк, Г. А. Тосуняна, В. Д. Чернадчука.

За неофіційними джерелами протягом 2014 – 2018 року до категорії неплатоспроможних було віднесено 88 банків. З цієї цифри було ліквідовано 81 банків. Станом на листопад 2018 року за офіційними даними оприлюднена Національним банком України кількість банківських установ України, які мають банківську ліцензію, дорівнює 79 [1]. У той час,

коли на початок 2014 рік було – 180. Можна спостерігати тенденцію ліквідації банків, що за загальним правилом банк може бути здійснена за рішенням власника або за відкликанням Національним банком України (далі – НБУ) ліцензії за власним рішенням або пропозицією Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонд).

Передумовами визнання банків неплатоспроможними серед іншого стали окупація Криму та воєнна агресія на Сході України, що зуміли сколихнути дію усього банківського сектору, що згодом запустило ланцюгову реакцію в усіх секторах економіки нашої країни. Зростання проблемної заборгованості через девальвацію гривні, зловживання менеджменту та власників банків призвели до збитковості банківського сектору. Усе це призвело до необхідності «очищення» банківської системи [2].

Заходи щодо визнання банків неплатоспроможними та подальшої їх ліквідації стали першим етапом реалізації Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року, яким передбачалось «очищення» фінансового сектору – виведення з ринку недобросовісних банків, розкриття їх власників тощо. [3] Та з початком виконання першого етапу масова ліквідація банків потрясла банківську систему та суспільне обурення. Зокрема, безпосередніми наслідками закриття такої великої кількості банків стало стиснення кредитного потенціалу банківського сектору, погіршення фінансового стану підприємств, вплив депозитів, різке зростання фінансового навантаження на Фонд.

У даній статті буде розглянуто механізм віднесення банку до категорії неплатоспроможних та проаналізована судова практика різних інстанцій оскарження таких рішень.

Відповідно до положень Закону України «Про систему гарантування вкладів» неплатоспроможним є банк, щодо якого Правління НБУ прийняло рішення про віднесення його до категорії неплатоспроможних. У свою чергу, Законом України «Про банки та банківську діяльність» визначено 6 підстав, виявивши які, Правління НБУ зобов'язано прийняти рішення та відправити банк у «чорний» список неплатоспроможних:

- Коли банк було визнано НБУ проблемним, і після 180 днів він не привів свою діяльність до вимог законодавства; або

- після його віднесення до проблемних продовжує здійснювати операції (оформлення договорів, коли збільшується гарантована державою сума); або

- маючи статус проблемний, не виконує рішення або розпорядження НБУ, метою яких є усунення порушень.

- Коли банк зменшив розмір регулятивного капіталу або нормативів капіталу до 1/3 від встановленого мінімуму. Станом на сьогодні нижня межа дорівнює 300 млн. грн.

- Коли банк не виконує протягом 5 робочих днів поспіль 2 і більше відсотків своїх зобов'язань перед вкладниками та іншими кредиторами. [4]

Потім НБУ повідомляє про своє рішення Фонд. І Фонд вводить тимчасову адміністрацію у банку та призначає керуючого. З початку дії тимчасової адміністрації Фонд починає здійснення заходів щодо виведення неплатоспроможного банку з ринку, що затверджуються у плані врегулювання 5 способами:

- ліквідація банку з відшкодуванням Фондом коштів вкладникам;

- ліквідація банку з відчуженням його активів на користь приймаючого банку;

- відчуження всіх або частини активів і зобов'язань неплатоспроможного банку на користь приймаючого банку з відкликанням банківської ліцензії неплатоспроможного банку та подальшою його ліквідацією;

- продаж активів неплатоспроможного банку інвестору перехідного банку подальшою його ліквідацією;

- продаж неплатоспроможного банку інвестору.

Пропонуємо розглянути судову практику визнання банківських установ неплатоспроможними та що з цього вийшло.

1. Захист АТ «Дельта Банк» вкладниками.

Вкладником був поданий судовий позов до місцевого суду про визнання протиправними та скасування рішень НБУ та Фонду. Позивач посилався на недотримання формальних вимог при прийнятті рішень органами, що було

порушено строк прийняття рішення, пропозиція про прийняття рішення отримана не від Дирекції Фонду, а від самого Фонду. Позов був відхилений у суді першої та апеляційних інстанціях, суд мотивував своє рішення тим, що НБУ та Фонд дотримувалися законом встановленої процедури і в додаток до цього оскаржувані рішення не порушують прав позивача [5].

У 2018 році ще одним вкладником було подано позов до суду до НБУ про визнання його бездіяльності протиправною, а саме того факту, що вкладник не знав, що банк було визнано неплатоспроможним і, як наслідок, банк не може виконати свої зобов'язання перед ним. На що суд зазначив, що інформація про запровадження тимчасової адміністрації у зв'язку із прийняттям постанови Правління НБУ «Про віднесення Публічного акціонерного товариства «Дельта Банк» до категорії неплатоспроможних» була розміщена Фондом та НБУ на їх офіційних сайтах, а відтак була належним чином оприлюдненою. З огляду на вказані обставини суд залишити позовну заяву без розгляду, адже додатково позивачем було пропущено шестимісячний строк для звернення до суду. [6]

Нині на офіційному сайті Фонду міститься інформація про здійснення ліквідації банку до 2019 року [7].

2. Концентрація коштів ПАТ «Астра Банк»

Даний кейс є унікальним по собі, адже банк був визнаний неплатоспроможним через виявлену концентрацію коштів банку (приблизно 90%) у ПАТ «Дельта Банк», справу щодо якого ми розглянули вище. НБУ було встановлено наявність концентрації коштів, розміщених у ПАТ «Дельта Банк» у сумі 163,8 млн. грн., що становить 91,2 % від активів ПАТ «Астра Банк» і 100,9 % від регулятивного капіталу, на цій підставі віднесено банк до проблемних, а потім останній не здійснював дії, які вимагав НБУ у межах своїх повноважень і його визнали неплатоспроможним. Усі ці фактори були належно оцінені судами, та касацією направлено на новий розгляд. Однак подальших нових рішень досі немає в реєстрі [8].

Банк відсутній у списках банків, що неплатоспроможні чи ліквідуються на сайтах НБУ та

Фонду та станом на сьогодні він відсутній у реєстрі банківських установ.

3. Захист ПАТ «АКБ «Капітал» вкладником

НБУ було проведено перевірку ПАТ «АКБ «Капітал» з окремих питань активів та ліквідності, фінансового моніторингу та валютного контролю, стану організації IT-інфраструктури, дотримання вимог стандартів системи управління інформаційною безпекою, виконання вимог до інформаційного забезпечення операційної діяльності банку щодо захисту інформації та документів від підроблення, викривлення та знищення. Внаслідок чого Правлінням НБУ було прийнято постанову про неплатоспроможність. Адже в ході перевірки було виявлено невідповідність різних показників регуляторного капіталу, необґрунтоване неповернення коштів вкладникам, неправильне заповнення звітності та виняткові взаємовідносини з клієнтом. У ході розгляду справи судам усіх трьох інстанцій не було надано доказів вищеперерахованих порушень, тому позов було задоволено на користь вкладника банку [9].

На жаль, дії визнання рішень НБУ та Фонду противними та їх скасування не врятували банк від постанови про його ліквідацію, яку не оскаржували [10].

4. Готівка у ПАТ «Радикал Банк»

НБУ було здійснено позапланову інспекційну перевірку операційних кас ПАТ «Радикал Банк», під час якої було виявлено існування розбіжностей між даними бухгалтерського обліку, внутрішніх документів з обліку готівки та інших цінностей та фактичним залишком готівки; відсутність підписів відповідальних осіб банку у внутрішніх документах обліку, у зв'язку з чим неможливо було встановити фактичну суму готівки, що мала бути в грошовому сховищі операційної каси. А також здійснення перевезень великої кількості готівки броньованим транспортом без додаткової охорони. У подальшому НБУ було прийнято рішення про визнання банку неплатоспроможним через недодержання ним Інструкції ведення касових операцій та Інструкції з організації інкасації коштів та перевезення валютних цінностей.

Судами всіх трьох інстанцій рішення Правління НБУ про неплатоспроможність банку

було скасовано, з огляду на те, що в законодавстві зазначено, що для такого заходу впливу як визнання неплатоспроможним, повинне мати місце одноразове, грубе або систематичне порушення законодавства у сфері готівкового обігу, що створює загрозу інтересам вкладників чи інших кредиторів банку. У даній сфері законом не встановлено, яке порушення є грубим, тому НБУ визначили його за внутрішнім переконанням. Додатково виявлені порушення не спричинили фактичної неплатоспроможності банку, тому застосований захід є безпідставним [11].

Та все ж, це не врятувало банк від подальшої постанови Правління НБУ про відкликання банківської ліцензії та ліквідації ПАТ «Радикал Банк», яку вже не оскаржували [12].

5. Дотримання АТ «КБ «СОЮЗ» вимог фінансового моніторингу

НБУ було проведено перевірку дотримання банком вимог фінансового моніторингу, за наслідками якої Правлінням НБУ було прийнято постанову про ліквідацію банку через порушення законодавства у сфері відмивання грошей, а саме не були належним чином оформлені внутрішні документи з питань фінансового моніторингу та працівниками банку невчасно надавалися документи на запит працівників НБУ. Однак власник банку подав позов про визнання.

Судами було з'ясовано, що порушення, вчинені банком з питань фінансового моніторингу, не були пов'язані саме з легалізацією (відмиванням) доходів, фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення. Суду не вдалося переконатися, що банком або його клієнтами було вчинено суспільно небезпечні дії, що виявлені порушення мають виключно технічний характер. Суди всіх інстанцій скасували постанову, тому що немає ознак порушень законодавства у сфері відмивання грошей та не було пред'явлення НБУ претензії безпосередньо при наданні документів [13].

Потім Правління НБУ ухвалило нову постанову від 28.04.2016 № 299/БТ «Про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію ПАТ «Комерційний Банк «Союз», яку банк оскаржив, та суд першої інстанції її скасував. [14] Утім, на сайті Фонду досі міститься інформація про те, що

банк знаходиться на стадії ліквідації та буде ліквідований до 2020 року [15].

6. Безпека у ПАТ «Юніон Стандарт Банк».

Після проведення перевірки НБУ у діяльності банку було виявлено факти порушення інформаційної безпеки. Зокрема, банком було видано гарантію Державному агентству з паливної енергетики Міністерства енергетики Грузії, проте при перевірці вказано, що гарантія видавалася не співробітниками банку, а що це зробили невідомі через втручання у роботу комп'ютерів банку; також банком було видано ще й інші гарантії, що складають 155% від високоліквідних активів; банком було проведено операцію по переказу готівки на 10,4 млн. грн на рахунок фізичної особи, що разом призвело до значних кредитних ризиків. Усі судові інстанції прийняли рішення на користь НБУ [16].

Як бачимо практика розгляду судами справ щодо оскарження рішень НБУ про визнання банків неплатоспроможними різниться. Інколи це випадки, коли дійсно банк умисно здійснював порушення вимог банківського законодавства, як у 2, 6 судових справах. А інколи НБУ є прискіпливим до недотримання банком технічних формальностей, що не є значущими – 5 судова справа. Як показав аналіз практики, що якщо Правлінням НБУ було прийнято рішення про віднесення банку до платоспроможних і це рішення було скасовано у судовому порядку, ніщо не стоїть на заваді у регулятора відкликати банківську ліцензію та ліквідувати банк (1, 3, 4 справи). Тому окрім вимог закону, свій вплив має статус банку, якщо банк суспільно значущий – то НБУ навпаки буде допомагати у його діяльності, та політичне становище кінцевих бенефіціарів банків, як, наприклад, у 5 справі, де реальною підставою тиску НБУ стали погані стосунки власника банку та голови НБУ, хоча це прямо не впливає зі встановлених НБУ порушень вимог законодавства.

Таким чином, банкопад, що відбувався в Україні, та відповідна судова практика є наслідком обставин того часу. Сподіваємося, що зараз банківська система зможе набути характеристики стабільності, а банки будуть відповідально ставитися до виконання вимог закону.

Література

1. Довідник банківських установ України, які мають банківську ліцензію. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу до ресурсу: <https://bank.gov.ua/control/bankdict/banks>.
2. Гаркавенко В. І. Та Шаповал Ю. І. «Очищення» банківського сектору в Україні: ціна для суспільства та держави. Український соціум 2017 №1 (160) . – Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/profile/Yuliia-Shapoval/publication/317236940_MOPPING_UP_BANKING_SECTOR_IN_UKRAINE_THE_VALUE_FOR_SOCIETY_AND_STATE/links/593162b20f7e9beee7757c81/MOPPING-UP-BANKING-SECTOR-IN-UKRAINE-THE-VALUE-FOR-SOCIETY-AND-STATE.pdf.
3. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року: Постанова Правління Національного банку України від 18.06.2015 р. № 391. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15>.
4. Стаття 76 Закону України «Про банки та банківську діяльність». – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
5. Ухвала Київського апеляційного суду від 31 серпня 2016 року у справі №826/25257/15. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/60221804>.
6. Ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва від 06 лютого 2018 року у справі № 826/3353/17. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72280642>; Постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 26 квітня 2018 року у справі №826/3353/17. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73633688>.
7. ПАТ «Дельта Банк». Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.fg.gov.ua/not-paying/temporary/118-delta>.
8. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 1 лютого 2017 року у справі №K/800/4071/16. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64710779>; Постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 27 січня 2016 року у справі №826/8333/15. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55315835>.
9. Ухвала Донецького апеляційного адміністративного суду від 13 листопада 2015 року у справі №805/3464/15-а. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53441364>; Ухвала Вищого адміністративного суду від 10 лютого 2016 року у справі № K/800/49036/15. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55870305>.
10. ПАТ «АКБ «Капітал». Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.fg.gov.ua/not-paying/temporary/131-pat-akb-kapital>.
11. Ухвала Київського Апеляційного Адміністративного суду від 09 червня 2016 року у справі 826/24203/15. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58372087>; Ухвала Вищого адміністративного суду України. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63906108>.
12. ПАТ «Радикал Банк» Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.fg.gov.ua/not-paying/liquidation/130-pat-radykal-bank?start=20>.
13. Постанова Вищого адміністративного суду України від 21 вересня 2016 року у справі №K800/13046/16. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61480922>.
14. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 12 липня 2016 року у справі №826/7833/16. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58892721>.
15. ПАТ «КБ «Союз» Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.fg.gov.ua/not-paying/liquidation/163-at-kb-soyuz>.
16. Ухвала Київського апеляційного адміністративного суду від 26 січня 2016 року у справі № 826/23882/15. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55249158>; Ухвала Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України від 17 листопада 2016 року у справі № 826/23882/15. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63016055>.